

Zarządzenie Nr .A.
Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych
z dnia 22. maja 1961 r.

w sprawie wytycznych do opracowywania zbiorów pieczęci,
przechowywanych w archiwach państwowych.

Na podstawie § 1 p.3 statutu organizacyjnego Naczelnej Dy-
rekcji Archiwów Państwowych / Zarz. nr 99 Ministra Kultury i Sztu-
ki z dn.17 maja 1957 r. / zarządza:

- § 1. Archiwa Państwowe będą opracowywać zbiory pieczęci według wytycznych stanowiących załącznik do niniejszego zarządzenia.
- § 2. Archiwa będą sporządzały po 2 fotografie pieczęci oraz po 2 egzemplarze kart inwentarzowych i katalogowych, z których jeden komplet będą nadsyłały w terminach półrocznych do Pracowni Sfragistycznej przy Archiwum Głównym Akt Dawnych w Warszawie. Termin przysyłania pierwszej partii sporządzonych fotografii oraz kart inwentarzowych i katalogowych ustala się na dzień 31 grudnia 1961 r.
- § 3. Zarządzenie wchodzi w życie z dniem wydania.

NACZELNY DYREKTOR

Kent...
M. Al...

Załącznik: wytyczne

Obrotowo: wszystkie archiwa
Centralne i Wojewódzkie.

1
AGAD

2
Zbiór dokumentów pergaminowych
KALISZ miasto

3
wzrost nr 1
nr 541A 108

SIGILLUM. CIVITATIS [..] ALIS - napis majuskułą wczesnogotycką otoku. Na oblankowanych murach miejskich z bramą i dwiema basztami o spiczastych dachach 3/4 postaci trębacza zwróconego w prawo, wspartego na mieczu prawą ręką i dmącego w róg, trzymany w lewej ręce. Z rogu zwiesza się kuliście zakończony wisior, nad rogiem ponad głową trębacza gwiazda szóstoramienna.

1425, 13.IV. Kalisz

Dr. K. Stefański, Herb i pieczęcie Kalisza, Kalisz 1927
Haisig, Sfragistyka Kalisza, Siemnaście wieków Kalisza t.I, Kalisz 1960, s. 215 nn. tamże reprodukowana z odlewu.

6
Pieczęć z wosku naturalnego, bezbarwnego zawieszona na pasku pergaminowym, średnica odcisku 60 mm.

7
Stan zachowania dosyć dobry, wosk nieco luszczący się, brzegi lekko spękane. Myta wiosną 1958r. Odlew wiosną 1958r. Fotografia wiosną 1969 r.

9

1 AGAD	2 Tłok pieczętny JAN III SOBIESKI król polski Pieczęć Wielka Litewska	3 wzór nr 2 Tł.1.
-----------	--	-------------------------

JOANNES. III. DEI GRATIA. REX. POLONIAE . MAGNUS. DUX. LITHUANIAE.
 RUSSIAE. PRUSSIAE. SAMOGITIAE. MASOVIAE . PODLACHIAE.. KIJOVIAE.
 VOLHYNIAE. PODOLIAE. LIVONIAE. SMOLENSCIAE. SEUERIAE. CZERNIHOVIAEQUE
 napis majuskułą w otoku. Na tle zasianym drobnym ornamentem roślin-
 nym tarcza z Pogonią, podtrzymywana przez dwa anioły. Nad tarczą korona,
 pod nią data 1676. Nad koroną mała tarcza z orłem, 11 tarcz herbowych
 siemskich dookoła, obramienie z liści. Sygnatura I K po bokach tarczy
 dolnej.

1676-1690	6 Typariusz srebrny wklesko ryty, ręko- jęsć żelazna, ciężka z uszkiem do sznura i szerokim uchwytem średnica typariusza 95 mm, długość rączki 120 mm.	7 Stan zachowania b. dobry. Rękojęsć lekko zaśniedzila
-----------	--	---

M. Gumowski. Pieczęcie królów
 polskich, Kraków 1919, s.65
 nr 131

9
 Dok. perg. 4207
 Dok. pap. IV.5.2.I nr 16°

1
AGAD

2
STEFAN BATORY król polski
Pieczęć średnia koronna
1578-1586

3
Wzór nr 3
109

Dok. perg.: 4667, 3973, 3972, 3956, 1449, 1752, 4673, 6189, 6202
6194, 6042, 6225, 6936, 7058

Dok. pap.: IV.5.2. H nr 1, 2, 3; IV.5.3.A. nr 2, 6, 9, 10, 11, 12, 13;
IV.5.3.B nr 10, 11, 12

Varia: 236, 597

Pieczęcie luźne: 15

6

7

8

W y t y o z n e
w sprawie opracowywania zbiorów pieczęci.

Część I - Uwagi ogólne

1. Skład zbioru pieczęci. Na zbiór pieczęci składają się:
 - 1.1. - pieczęcie /oryginały odcisków/ związane fizycznie z aktami,
 - 1.2. - pieczęcie luźne, tj. nie mające żadnego związku z materiałem aktowym,
 - 1.3. - tłoki pieczętne /typariusze/,
 - 1.4. - reprodukcje /odlwy, fotografie, kopie, odrisy itp./.
2. Działal zbioru pieczęci. Zbiór pieczęci można dzielić:
 - 2.1. - ze względów merytorycznych na:
 - 2.1.1. - oryginały odcisków /pieczęcie właściwe/,
 - 2.1.2. - oryginały tłoków,
 - 2.1.3. - reprodukcje odcisków i tłoków,
 2. - ze względu na materiał z jakiego wykonane są pieczęcie i ze względu na sposób związania ich z materiałem aktowym:
 - 2.2.1. - pieczęcie woskowe wiszące /lub luźne/,
 - 2.2.2. - pieczęcie metalowe wiszące /lub luźne/,
 - 2.2.3. - pieczęcie lakowe wiszące /lub luźne/,
 - 2.2.4. - pieczęcie ceramiczne i lakowe wyważnięte na dokumencie, przez papier lub opłatek, na podkładzie z wosku, laku itp. /lub luźne/,
 - 2.2.5. - pieczęcie wyciśnięte przez papier,
 - 2.2.6. - pieczęcie tuszowo odbite na papierze.
 - 2.3. - ze względu na przynależność państwową właścicieli pieczęci na:
 - 2.3.1. - pieczęcie polskie,
 - 2.3.2. - pieczęcie obce,

- 1.4. - ze względu na osobę właściciela pieczęci na:
- 2.4.1. - pieczęcie książęce,
 - 2.4.2. - pieczęcie królewskie /monarcho/,
 - 2.4.3. - pieczęcie kościelne /osób, zgromadzeń, zakładów i urzędów/,
 - 2.4.4. - pieczęcie władz miejskich /rada i ława/ oraz korporacji miejskich /cechy/,
 - 2.4.5. - pieczęcie instytucji /władz i urzędów np. państwowych, sądowych, wojskowych, szkół i uczelni itp./,
 - 2.4.6. - pieczęcie osób prywatnych,
- 2.5. - ze względu na wyobrażenia napeczętne na:
- 2.5.1. - pieczęcie portretowe /z głową, popiersiem, postacią stojącą, siedzącą, konną, klęczącą/,
 - 2.5.2. - pieczęcie obrazowe /przedstawiające obraz np. budowę i motywy architektoniczne, sceny treści religijnej, akcję, działanie itp./,
 - 2.5.3. - pieczęcie herbowe /z godłem herbowym w polu lub na tarczy/,
 - 2.5.4. - pieczęcie pismowe /z monogramem, z intencją, z dewizą, z inicjałem itp./.

Ważne : Wśród wymienionych wyżej rodzajów pieczęci znaczenie zasadnicze dla prac archiwalnych posiadają podziały podane w punktach 2.1, 2.2 i 2.4. Pozostałe podziały posiadają charakter pomocniczy, ale dla naukowego opracowania zbioru istotny /szczególnie podział 2.5

1. Opracowanie zbioru pieczęci: Przez opracowanie zbioru pieczęci rozumie się:

- 3.1. - systematyzację i inwentaryzację pieczęci:
 - 3.1.1. - pieczęci związanych z aktami,
 - 3.1.2. - pieczęci luźnych,
 - 3.1.3. - tłoków pieczętnych,
 - 3.1.4. - reprodukcji pieczęci /odcisków i tłoków/,
- 3.2. - sporządzanie inwentarza kartkowego i katalogów pieczęci i tłoków:
 - 3.2.1. - ogólnego inwentarza kartkowego dla całego zbioru pieczęci,
 - 3.2.2. - katalogów zoloczonych tematycznych,

- 3.3. - opracowanie indeksów;
- 3.3.1. - osobowych,
- 3.3.2. - geograficznych,
- 3.3.3. - rzeczowych /np. wg herbów szlacheckich/

U w a g a : Rozwinięcie punktu 3 na miejsce w części II "Wytycznych"
 - Uwagi szczegółowe oraz w części III Uwagi w sprawie
 sporządzania inwentarzy i katalogów pieczęci i tłoków.

Sporządzanie reprodukcji pieczęci. Sporządzanie reprodukcji pie-
 czeń/s odcisków i tłoków / obejmuje:

- 4.1. - sporządzanie odlewów /gipsowych, ceramicznych, siarkowych,
 metalowych i innych/,
- 4.2. - fotografowanie pieczęci.

U w a g a : Rozwinięcie punktu 4 na miejsce w części II "Wytycznych"
 - Uwagi szczegółowe.

Zabezpieczanie zbioru pieczęci. Zabezpieczanie zbioru pieczęci
 sprowadza się do:

- 5.1. - zabiegów konserwatorskich wstępnych możliwych do przepro-
 wadzenia w archiwach, a polegających na:
 - 5.1.1. - czyszczeniu, myciu i dezynfekowaniu odcisków pie-
 czętnych,
 - 5.1.2. - czyszczeniu i natłuszczeniu tłoków pieczętnych,
 - 5.1.3. - chronieniu od wyginania się i pękania odlewów
 gipsowych i ceramicznych z odcisków pieczętnych
 i tłoków.
- 5.2. - zabiegów konserwatorskich możliwych do przeprowadzenia
 tylko w odpowiednich pracowniach specjalistycznych i konser-
 watorskich przez personel posiadający fachowe przygo-
 towanie /np. w zakresie konserwacji zachowawczej woskiem
 i lakiem itp./.

U w a g a : Rozwinięcie punktu 5 na miejsce w części II "Wytycznych"
 - Uwagi szczegółowe.

Przechowywanie zbioru pieczęci. Przechowywanie zbioru pieczęci
 sprowadza się do:

- 6.1. - przechowywania pieczęci związanych z aktami archiwalnymi,
 w sposób właściwy dla akt,
- 6.2. - przechowywania pieczęci luźnych, niemających związku z
 materiałem aktowym,
- 6.3. - przechowywania tłoków pieczętnych,
- 6.4. - przechowywania reprodukcji pieczęci.

Boswiniole punktu 6 ma miejsce w części II "Wytycz-
nych"

- Uwagi szczegółowe.

Część II - Uwagi szczegółowe.

Pracowanie zbioru pieczęci.

1.1. - Pierwszą czynnością w zakresie opracowania zbioru pie-
częci jest przeprowadzenie jego systematyzacji. Obejmu-
je ono:

1.1.1. - powiązanie pieczęci luźnych, odłączonych od akt,
a zidentyfikowanych co do przynależności aktowej
z materiałem aktowym,

1.1.2. - wyodrębnienie pieczęci luźnych, odłączonych od
akt, a niezidentyfikowanych co do przynależności
aktowej w kolekcję osobną i nadanie tym pieczę-
ciom własnych sygnatur bieżących, od najstar-
szych egzemplarzy poczynając,

1.1.3. - wyodrębnienie tłoków pieczętnych w kolekcję
osobną i nadanie tym tłokom własnych bieżących
sygnatur od najstarszych egzemplarzy poczynając.

1.2. - Drugą czynnością w zakresie opracowania zbioru pieczęci
jest przeprowadzenie jego pełnej inwentaryzacji dla:

a) - pieczęci związanych fizycznie z aktami,

b) - pieczęci luźnych, niezidentyfikowanych co do przyna-
leżności aktowej,

c) - tłoków pieczętnych,

d) - reprodukcji odcisków i tłoków.

1.2.1. - inwentaryzacja pieczęci związanych z materiałem
aktowym jest dopełnieniem inwentaryzacji akt,

1.2.2. - inwentaryzacja pieczęci luźnych oraz tłoków i
reprodukcji posiada charakter odrębny i nie
zależy od inwentaryzacji akt.

1.3. - Trzecią czynnością w zakresie opracowania zbioru pieczęci
jest sporządzenie inwentarzy i katalogów.

1.3.1. - inwentarzem ogólnym dla zbioru pieczęci jest in-
wentarz kartkowy dla wszystkich pieczęci i tłoków

- 1.3.2. - w obrębie inwentarza kartkowego obowiązuje podział wg grup właścicieli pieczęci /por. część I, p.2.4./,
 - 1.3.3. - w obrębie grup właścicieli pieczęci obowiązuje podział alfabetyczny, wg nazw i imion własnych właścicieli pieczęci,
 - 1.3.4. - katalogi zbiorów tematyczne dla zbioru pieczęci okładają się z kart zbiorowych dla jednego rodzaju odcisku pieczęci,
 - 1.3.5. - w obrębie katalogów zbiorowych tematycznych obowiązuje podział wg grup właścicieli pieczęci /por. część I, p. 2.4/,
 - 1.3.6. - w obrębie grup właścicieli pieczęci obowiązuje podział alfabetyczny wg nazw i imion własnych właścicieli pieczęci.
- 1.4. - końcową czynnością w zakresie opracowania zbioru pieczęci jest sporządzenie indeksów osobowych, geograficznych i rzeczowych.
- 1.4.1. - indeks osobowy w formie imiennego wykazu właścicieli tłoków pieczętnych powinien wykazać /przez sygnaturę dokumentu lub pieczęci luźnej/, zachowane w zbiorze odciski wszystkich typów pieczęci używanych przez daną osobę,
 - 1.4.2. - układ indeksu powinien być skorowidzowy w porządku alfabetycznym, z zachowaniem podziału na grupy właścicieli pieczęci /por. część I, p. 2.4/,
 - 1.4.3. - indeks geograficzny w formie alfabetycznego wykazu miast i wsi używających pieczęci powinien wykazać /przez sygnaturę dokumentu lub pieczęci luźnej/ zachowane w zbiorze wszystkie typy pieczęci używane przez daną miejscowość,
 - 1.4.4. - indeks rzeczowy np. herbów szlacheckich w formie alfabetycznego wykazu haseł tematycznych powinien wykazać /przez sygnaturę dokumentu lub pieczęci luźnej/ wszystkie zachowane w zbiorze typy pieczęci związane np. wspólnym występowaniem jednego herbu.

2. Sporzadzanie reprodukcji pieczęci : Rozwinięcie wskazówek szeregówowych do p. 1 - zob. część III "Wytycznych".

2.1. - Prace nad sporządzaniem odlewów pieczęci mogą być podjęte jedynie w archiwach posiadających odpowiednio przeszkolony personel,

2.2. - Najwłaściwszą w tymczasowych warunkach formą reprodukcji pieczęci jest dokumentacja fotograficzna.

2.2.1. - fotografowanie pieczęci należy specjalnie w zakresie fotografii artystycznej, którą przy pomocy nowoczesnego sprzętu wydobędzie wszystkie detale rysunku napieczątnego.

2.2.2. - do fotografowania typować należy /w kolejności chronologicznej/ najlepiej zachowane oryginalne pieczęcie spośród wszystkich odcisków tego samego tłoku.

2.2.3. - pieczęcie należy fotografować na tle białym lub neutralnym, wieszczając wycinek podziałki centymetrowej /dla zachowania skali/ na dole kadru.

2.2.4. - fotografie wykonywać należy najmniej w dwóch odbitkach pozytywowych o wym. 13 cm x 18 cm.

2.2.5. - odbitki pozytywowe fotografii pieczęci przechowywać należy w kopertach w pozycji pionowej. Na kopercie należy wyszczególnić imię lub nazwę właściciela pieczęci oraz sygnaturę dokumentu, z którym związana jest fotografowana pieczęć lub sygnaturę pieczęci luźnej.

3. Opieka nad zbiorami pieczęci

3.1. - Opieka nad zbiorami pieczęci w zakresie wstępnych oddziałów konserwatorskich polega przede wszystkim na oczyszczeniu i myciu pieczęci woskowych i lakowych. Zabiegi te powiny w zasadzie poprzedzać prace inwentaryzacyjne nad zbiorami pieczęci.

3.1.1. - pieczęcie woskowe i lakowe powłócznie zabrudzone przemywać się wodą destylowaną wyjałowioną przy użyciu pędzla miękkiego.

3.1.2. - po umyciu pieczęcie woskowe i lakowe należy wydezynfekować lekko pościągając je słabym roztworem ortofenylofenu/do otrzymania w Centralnym Laboratorium Konserwacji archiwalio/.

3.1.3. - po umyciu i dezynfekcji pieczęcie woskowe i lakowe należy pozostawić na powietrzu w temperaturze pokojowej w celu dokładnego ich osuszenia.

- w zakres zabiegów konserwatorskich wchodzi także tzw. konserwacja zachowawcza woskiem pieczęci woskowych i lakowych:

3.2.1. - pieczęcie woskowe i lakowe pokłane na niewielką ilość kawałków, bez ubytków skleić można dopasowując dokładnie części. Skleja się je tzw. balsamem kanadyjskim rozpuszczonym w małych ilościach benzenu toluenu zmieszanych w stosunku 1:1.

3.2.2. - brakujące części miski i wykruszone części pieczęci woskowej lub lakowej można uzupełnić woskiem pszczelim w celu zapobieżenia dalszemu niszczeniu odcisku. Kolor uzupełnienia powinien kontrastować z barwą wosku użytego na odcisku oryginalnym.

a) Sklejanie pieczęci i uzupełnienie woskiem może być wykonywane tylko przez wyszkolony personel, najlepiej w pracowniach specjalistycznych konserwatorskich.

3.3. zakres czynności zabezpieczających zbiór pieczęci wchodzi także konserwacja tłoków i reprodukcji pieczęci:

3.3.1. - tłoki pieczętne metalowe powinny być po wyczyszczeniu na sucho pokryte lekko odpowiednimi specyfikami konserwującymi /np. wazelina smarownicza dla żelaza/ i zabezpieczony od porysowania,

3.3.2. - tłoki pieczętne gumowe należy przeczyszczać na sucho i chronić przed wilgocią,

3.3.3. - reprodukcje w postaci kopii galwanicznych, gipsowych i ceramicznych należy chronić od wyginania i pęknięć przechowując je w miejscach suchych, najlepiej na podkładzie z gazy.

Przechowywanie kłódki piwoskiej.

- Pieczęcie związane fizycznie z aktami pozostawia się przy ich zespołach i wobec tego są one przechowywane w miejscach właściwych tym zespołom,

4.1.1. - pieczęcie woskowe i lakowe związane fizycznie z aktami powinny być przechowywane w specjalnie dopasowanych pudełkach /najlepiej z tworzywa sztucznego/. Nie należy owijać pieczęci w watę, ligninę, ani cienką bibułę, która wchłaniając tłuszcz zawarty w masie pieczętniej i powodując jej kruszenie,

4.1.2. - jeżeli wykonanie pudełek na pieczęcie jest niemożliwe należy poradzić odtąd dokumenty wraz z pieczęciami w kopertach kartonowych z otworami wentylacyjnymi,

4.1.3. - w celu zapobieżenia niszczeniu pieczęci woskowych i lakowych należy bezwzględnie przestrzegać zasady nieściśniania dokumentów w pudłach i kartonach,

4.1.4. - należy bezwzględnie unikać odłączania pieczęci od akt w celu stworzenia osobnego zbioru. Gdy pieczęć luźna lub oderwana jest zidentyfikowana co do przynależności ^{do} akt, należy ją włączyć do tych akt, jednak pod warunkiem, że jest niezbita pewność przynależności do nich danej pieczęci.

4.2. - Pieczęcie luźne, niezidentyfikowane co do przynależności do akt, a także tłoki pieczętnie oraz reprodukcje odcisków należy przechowywać w miejscach wyodrębnionych:

4.2.1. - pieczęcie luźne w pudełkach jak dla pieczęci związanych fizycznie z aktami lub w kopertach składanych następnie do szuflad lub pudeł,

4.2.2. - tłoki w szufladach lub w pudłach zwrócone rączkami w jednym kierunku,

4.2.3. - odlewy i reprodukcje plastyczne w pudełkach jak dla pieczęci związanych fizycznie z aktami składanych następnie do płaskich szuflad /jak do map/ lub do pudeł,

4.2.4. - fotografie pieczęci odpowiednio opisane /por. wyżej p.2.2.5/ w kopertach przechowywanych w pozycji pionowej w osobnych pudłach.

Wzrost III - Uwagi w sprawie sporządzenia inwentarzy
i katalogów pieczęci i tłoków

Inwentaryzacja pieczęci związanych z aktami.

- 1.1. - Inwentaryzując pieczęci związanych z aktami przechowywanymi w kolekcjach zespołowej akt przechowywanych w Archiwum. W zasadzie w pierwszej kolejności podlegają inwentaryzacji pieczęcie zbioru dokumentów pergaminowych, następnie papierowych /jeżeli są one wyodrębnione w zbiorze osobny/, następnie zaś innych akt wyodrębnionych zespołowo - np. miejskich, ziemskich, sądowych, skarbowych, wojskowych itp.
- 1.2. - Dla każdego egzemplarza pieczęci występującej w aktach sporządza się osobną kartę inwentarzową,
- 1.3. - Do prac inwentaryzacyjnych nad zbiorami pieczęci używa się następujących pomocy technicznych: szkła powiększającego pięciokrotnie, podziałki centymetrowej, suwmiarki metalowej do mierzenia średnicy odcisków pomieszczonych w głębskich miszkach, lampy-reflektora z żarówką matową.
- 1.4. - Karta inwentarzowa dla pieczęci związanych z aktami.
Karta inwentarzowa dla pieczęci związanych z aktami jest karta inwentarzowa znormalizowana, używana do inwentaryzacji akt /wzór NDAP-0-3/, Kartę tę wypełniać należy w następujący sposób /zob. wzór nr 1/:
 - 1.4.1. - Rubryka 1 - przeznaczona jest na umieszczenie znaku /skrótów z liter początkowych, nie oddzielonych kropkami/, który oznacza archiwum przechowujące pieczęć np. AGAD, WAP Poznań itp.
 - 1.4.2. - Rubryka 2 - określa przynależność zespołową dokumentu lub aktu, z którym związana jest pieczęć np. zbiór dokumentów pergaminowych oraz określa osobę /fizyczną lub prawną/ właściciela pieczęci. Imię właściciela /nazwisko/ wypisuje się pod nazwą zespołu dużymi literami dodając odnośny tytuł i ewent. określenie geograficzne przynależne do tytułu /np. BOLESŁAW III książę mazowiecki; WŁADYSŁAW ŁOKIETEK król polski; ANDRZEJ RÓŻA BORYA

SEKRECI arcybiskup gnieźnieński itp. W przypadku instytucji i urzędów świeckich i kościelnych podaje się najpierw nazwę miejscowości, z którą dana instytucja posiada się najpierw nazwą i nazwą instytucji /np. SĄDZ miasto, KLASZTOR KLARYSEK; miasteczka podaje się najpierw nazwę np. KALISZ miasto. W przypadku, jeżeli właściciel pieczęci operuje w praktyce kancelaryjnej kilkoma tłokami, należy w rubryce 2 po imieniu lub nazwie właściciela podać typ pieczęci inwentaryzowanej /np. WŁADYSŁAW JAGIEŁŁO król polski, pieczęć majestatyczna; GDAŃSK miasto, pieczęć sekretarna itp./. Jeżeli zachodzi pewność, że pieczęć inwentaryzowana jest fałszywna, należy zaraz po imieniu lub nazwie właściciela napisać dużymi literami: FAŁSZYWKI, a następnie w rubryce 9 opisać się to rozpoznanie. Jeżeli nie można zidentyfikować pełny opis inwentarzowy tej pieczęci, należy przepisać w rubryce 2 miejsce na idzie lub nazwę właściciela pieczęci niewymienione, do ewent. uzupełnienia.

3. - Rubryka 3 - podaje sygnaturę dokumentu, do którego pieczęć należy. Jeżeli dokument znany był pod innymi sygnaturami, należy podać je również, ale po sygnaturze aktualnej. W przypadku dokumentów wielopieczątkowych sygnaturę dokumentu należy podać przez numer kolejny /licząc od lewej strony strony od lewej, 961/2 - tzn. druga od lewej itp./.

4. - Rubryka 4 - zawiera opis inwentarzowy pieczęci. Na pierwszym miejscu umieścić należy legendę pieczęci przytoczoną literalnie, tj. w pełnym brzmieniu, a zastosować w niej wszystkie znaki i symbole występujących w oryginale. Legendę z napisami w alfabecie nielacinińskich nie należy transliterować na alfabety łaciniński, ale cytować je literalnie, tj. litery po liternie w alfabecie oryginalnym. Jeżeli legenda występuje w majuskułach, na karcie pisać ją należy również majuskułami, jeżeli są minuskułami - na karcie pisać ją mały literami.

Wskazane jest podawać także charakterystykę epigraficzną
pisu, tj. określić jego styl, np. majuskuła lub minuskuła
czarna, pismo renesansowe itp. W przypadku ubytków w napisie
niektóre brakujące należy wykropkować na karcie ilością kropek
odpowiadającą /jeżeli to można ustalić/ ilości liter braku-
jących i ująć je w nawias kwadratowy, np. +SIGILLUM·CIVITA-
[...]
menty nie dają się odczytać, należy miejsca nieodozycane wy-
kropkować ilością kropek nieodozycanych, ale nie ujmując ich
w nawias kwadratowy, np. + S'JOHANNIS DEI GRACIA D. MAZOVIE
... DO ... ET.. REDIS CZECHO..... W zasadzie należy unikać
niepełniań zarówno ubytków jak i miejsca nieodozycanych wg
zoru odczytanego. Wszelkie skróty i abrewiatury występujące
w napisach cytować należy wiernie, tj. z podaniem sposobu
skrótów, np. + SLM · CIVITIS · D'·CZCOV. Jeżeli krzyż występu-
jący zazwyczaj na początku napisu otokowego posiada kształt
specyficzny /np. krzyż joannitów, maltański itd./, należy to
sygnalizować. Zaznaczyć także należy przerywniki występujące
w napisie, dążąc do oddania ich kształtu /kropki, gwiazdki,
rozetki itp./. Jeżeli legenda występuje w dwóch lub w kilku
miejscach oddzielać je należy znakiem dwóch równoległych
pionowych kresek. Jeżeli legenda występuje na wstędze lub
skomponowana jest w rysunek napieczony, należy dodać objaś-
nienie, np. legenda na wstędze trzymanej przez anioła/ jak
na pieczęci Torunia z XV w./.

Do sacytowania legendy należy możliwie najdokładniej
opisać rysunek napieczony ze wszystkimi jego szczegółami
używając terminologii heraldycznej stosowanej w sfragistyce.
Ważne jest rozróżnienie stron heraldycznych - strona heral-
dyczna lewa /herbu i pieczęci/ odpowiada faktycznej prawej
i odwrotnie. Herby występujące na pieczęci należy zidentyfi-
kować i opisać. Odnosi się to również do wszystkich wyobrażeń
symbolicznych, jakie występują na pieczęci.

5. - Rubryka 5 - podaje datę użycia pieczęci rozwiązaną wg orygina-
łu dokumentu, do której o dana pieczęć należy. Datę podaje się
w następującej kolejności: rok - dzień - miesiąc

4.6. - Rubryka 6 - informuje o stanie fizycznym pieczęci, tj. materiale, w jakim pieczęć jest odcisnięta /wosk, lak, podło wosku i laku. Podaje się także sposób związania pieczęci z dokumentem /wytłoczona na dokumencie, zawieszona na pasku pergaminu, na sznurze, odcisnięta przez papier/ oraz jej kształt /okrągła, owal, mandorla/. Obowiązkowo podaje się także wymiary odcisku /ale nie miski/ - w przypadku pieczęci okrągłej - jej średnicy mierzonej w mm, a w przypadku pieczęci o innych kształtach /owal, mandorla/ - osi dłuższej i krótszej odcisku mierzonych w mm.

4.7. - Rubryka 7 - podaje stan zachowania pieczęci w chwili jej inventaryzowania rejestrując wszystkie pęknięcia, wykruszenia, ubytki itp. W rubryce tej notuje się też kolejność zabiegów konserwatorskich z podaniem daty ich wykonania oraz daty sporządzenia reprodukcji /odlew, fotografii jeżeli została ona wykonana.

4.8. - Rubryka 8 - odsyła do literatury w przypadku, jeżeli dana pieczęć ją posiada. Wskazane jest również przytoczenie miejsca publikacji inventaryzowanej pieczęci /np. ilustr. w wydawnictwie źródłowym, w opracowaniu itp./.

4.9. - Rubryka 9 - poświęcona jest na uwagi dodatkowe, np. na wyznaczenie fałsz wóści danej pieczęci, wylazanie ewentualnych różnic i niezgodności pomiędzy treścią dokumentu i treścią faktyczną w z kresie uwierzytelnienia aktu.

4.10. - Jeżeli pieczęć jest dwustronna /tzw. monetowa/ lub posiada kontrasyllum, odcisk na rewersie opisuje się wg tych samych zasad co po zyciej zaleceń na osobnej karcie inventarzowej, która następnie wchodzi się z kartą inventarzową w wersu.

4.11. - W rubryce tej wpisuje się jednak w rubryce 2 po imieniu właściciela pieczęci: **REVERSA PIECZĘCI** lub **CONTRASIGILLUM**.

4.12. - Jeżeli ta sama pieczęć występuje w kilku, kilkunastu lub kilkudziesięciu i więcej egzemplarzach, wystarczy opisać inventarzowo tylko jeden, najlepiej zachowany egzemplarz, w innych przypadkach zastępując opis odwołaniem do karty najlepszego egzemplarza. W takim wypadku należy jednak wypełnić na karcie rubryki 1,2,3,5,

6 i 7. w rubryce 4 podaje się tylko brzmienie legendy w jej aktualnym stanie zachowania.

Inwentaryzacja pieczęci luźnych

2.1. - Inwentaryzacja pieczęci luźnych przeprowadza się w zasadzie wg trybu ustalonego dla ewidencji pieczęci związanych z aktami.

2.2. - Kartę inwentarzową dla pieczęci luźnych jest karta inwentarzowa znormalizowana, używana do inwentaryzacji akt. Kartę tę wypełnia się w ten sam sposób, jak dla pieczęci związanych z aktami, z następującymi wyjątkami:

2.2.1. - w rubryce 2, w miejsce nazwy zespołu podawanej przy ewidencji inwentarzowej pieczęci związanych z aktami pisać należy: "Pieczęć luźna".

Jeżeli nie można zidentyfikować osoby właściciela danej pieczęci luźnej, należy przeprowadzić pełny opis inwentarzowy tej pieczęci, pozostawiając w rubryce 2 miejsce na imię lub nazwę właściciela pieczęci niewypełnione, do ewentualnego uzupełnienia.

2.2.2. - w rubryce 5 - datę, pieczęci luźnej, jeżeli nie występuje ona w legendzie, rozwiązywać należy wg dat występowania tego samego odcisku w aktach, lub w przypadku gdy jest to niemożliwe, na podstawie analizy stylistycznej, epigraficznej i heraldycznej rysunku, z dokładnością możliwie do połowy stulecia.

Inwentaryzacja tłoków pieczętnych

Inwentaryzacja tłoków pieczętnych przeprowadzać należy w zasadzie po zakończeniu inwentaryzacji odcisków pieczętnych lub po jej znacznym zaawansowaniu.

Inwentaryzacja tłoków pieczętnych przeprowadza się w zasadzie wg trybu ustalonego dla ewidencji pieczęci związanych z aktami.

Kartę inwentarzową dla tłoków pieczęci jest karta inwentarzowa znormalizowana, używana do inwentaryzacji akt. Kartę tę wypełnia się w podobny sposób, jak dla pieczęci związanych z aktami luźnymi, z następującymi wyjątkami /ob.wzór nr 2/:

3.3.1. - w rubryce 2y w miejsce nazwy zespołu podawanej przy ewidencji inwentarzowej pieczęci związanych z aktami pisać należy: "Tłok pieczętny".

- 3.3.2. - w rubryce 5, jeżeli dany tłok nie posiada daty wrytej na typarinszu lub ręcznie, oraz jego używania określić należy wg występujących w aktach datowanych odcisków tego tłoka, lub w przypadku gdy jest to nierozliwne, na podstawie analizy stylizacyjnej, epigraficznej i heraldycznej wysunąć, z dokładnością możliwą do połowy stulecia.
- 3.3.3. - w rubryce 6, podaje się materiał, z jakiego tłok i jego rączka są wykonane oraz wymiary /średnica tłoka w mm. długość rączki/. W przypadku tłoków sygnowanych, należy podać materiał, z jakiego wykonany jest sygnet, a także jego wymiary w mm.
- 3.3.4. - w rubryce 9 wyszczególnić należy przykładowo kilka najlepszych odcisków pochodzących z inwentaryzowanego tłoka, a występujących w aktach /sygnatura akt/.

3.4. Pieczęci

Katalogowa pieczęci ma na celu zestawienie wszystkich znalezionych pieczęci wchodzących w skład danego zbioru. Tym sposobem katalog jest produktem końcowym inwentarza i jego dopełnieniem. W związku z tym do katalogowania pieczęci przystąpić można dopiero po zakończeniu prac inwentaryzacyjnych.

Katalog ma być połączony szczegółowego opisu inwentarzowego i zawierać dane: imię i nazwisko właściciela pieczęci, jej typ, materiał, datę wykonania oraz /ręcznie /sygnaturę/ wszystkie dane dotyczące znajdującej się w danym zbiorze archiwalnym. W tym celu katalogowa jest karta zbiorczą wszystkich odcisków danego tłoka.

Katalog /w formie tablicowej, tymczasowej/, posiada układ tablicowy kartkowy o. Cyt. tabelaryczną formą katalogu powinien być także katalog księżkowy.

Katalogowa zbiorczą jest karta inwentarzowa normalizowana, używana do inwentaryzacji akt /wzór NDAP-0-3/.

Tę wypełniać należy w następujący sposób /zob. wzór NDAP-0-3/:

4.4.1. - Rubryka 1 - podaje znak archiwum

4.4.2. - Rubryka 2 - podaje imię, nazwisko lub nazwę właściciela danej pieczęci oraz jej bliższe określenie

ty. jej typ i nazwę /np. w przypadku pieczęci królów -
majestatyczna, wielka koronna, wielka litewska itp./.
Rubryka ta polaje także w sporcie o daty dokumentów i
akt lata skrajne używania danej pieczęci.

Rubryka 4 - wyszczególnia /przez sygnaturę/ **w s z y s t.**
k i e odciski katalogowane pieczęci występujące we
w s z y s t k i c h zinwentaryzowanych zespołach akt
danego archiwum oraz w zbiorze pieczęci luźnych. Sygna-
tury dokumentów, przy których znajdują się najlepiej
zachowane odciski pieczętno, należy podkreślić kreską
poziomą.

Wypisane w powyższych załącznikach karty katalogowe należy po-
dzielić na odpowiednie grupy właścicieli pieczęci /por. wyżej
rozdz. P. 3.4./, a w ich obrębie ułożyć w porządku alfabetycz-
nym.

Bibliografia

- Bońkowski B., Zbiory pieczęci. Zagadnienie metod porządkowania, klasyfikacji i katalogowania /czasopismo powielony/, Warszawa 1960, wyd. HDAP w serii "Przekładów z obcej literatury archiwalnej" nr 5.
- Bońkowski B., Reprodukcje pieczęci, "Wiadomości Numizmatyczno-Archaeologiczne" IV /1933/, s. 95-105.
- Bońkowski B., Hercegi i księżta, Zarys nauk pomocniczych historii /skryt powielony/, Warszawa 1948 /stronistyka s. 118-135/.
- Bońkowski B., Hercegi i pieczęcie miejscowości województwa Śląskiego, Pamiętnik Instytutu Śląskiego XII /1939/.
- Bońkowski B., Hercegi i pieczęcie miast wielkopolskich, "Roczniki Historyczne" XIV, /1937/ i odb.
- Bońkowski B., Hercegi i pieczęcie miast polskich, Warszawa 1960.
- Bońkowski B., Najstarsze pieczęcie miast polskich XIII i XIV wieku. Toruń 1960.
- Bońkowski B., Miasta i herby miast pomorskich, Toruń 1939.
- Bońkowski B., Pieczęcie królów polskich - Zarys opisy i wprowadzenie do zbioru pieczęci opatrzności..., Warszawa 1935.
- Bońkowski B., Pieczęcie miast pomorskich, Toruń 1952.
- Bońkowski B., Pieczęcie miast pomorskich, Historia Miast Pomorskich, t. III, Toruń 1936, s. 287-400.
- Bońkowski B., Pieczęcie miast pomorskich i ich reprodukcje, "Wiadomości Numizmatyczno-Archaeologiczne" IV, 1933, s. 43-103.
- Bońkowski B., Pieczęcie miast pomorskich, Zarys opisy i wprowadzenie do zbioru pieczęci opatrzności, z serii "Nauk pomocniczych historii" nr 11, przez Instytut Historii PAN/, Warszawa 1960.
- Bońkowski B., Pieczęcie miast pomorskich i ich reprodukcje w zespole stronistyki polskiej, "Wiadomości Numizmatyczno-Archaeologiczne" IV, 1933, s. 153-168.
- Bońkowski B., Pieczęcie miast pomorskich i ich reprodukcje, Wrocław 1935.

4. K e t r z y Ń s k i S t., Zarys nauki o dokumentach polskich wieków średnich, t. I, Warszawa 1934.
7. M z i e c i Ń s k i K., Zarys dyplomatyki polskiej wieków średnich, cz. I, Wrocław 1951.
5. B e h n i z H., Bezielung der schlesischen Herzogurkunden Forschungen zum Schlesiischen Urkundenbuch II. Reihe I Bd., Breslau 1939.
19. P i e k o s i Ń s k i Fr., Heraldyka polska wieków średnich Kraków 1899.
20. P i e k o s i Ń s k i Fr. /przy współwzięciu K. Dichtla/, Pieczęcie polskie wieków średnich, Sprawozdania Komisji Statyki PAU, t.VII, 1897-99 i odb. Kraków 1901.
21. K o e k l E., Über die Bildnissiegel der schlesischen Fürsten im XIII und XIV. Jahrhundert, Zeitschrift d. Vereins für Geschichte Schlesiens XI /1892/ s. 332-318
22. S e m k o w i c z J., Encyklopedia nauk pomocniczych historii /skrypt podielony/, Kraków 1945 /średniowiecze s. 130-150/.
23. K e t r z y Ń s k i S t., Pobieżny przegląd pieczęci Piastów polskich, Warszawa 1881.
24. K r o m c z y Ń s k i K., Pomniki sztuki w Piastów, Leoni i Kowców dawnej Polski, Piotrków 1891.
25. K r o m c z y Ń s k i K., Monumente der Kunst der Piasten, Kraków 1905, 1907, 1914 /do czasu I/.
26. K r o m c z y Ń s k i K., O awersach i rewersach pieczęci "archeizantów" /1901/, s. 47.

Wszystkie bibliografie i katalogi pieczęci kolekcji Kromczyńskiego i Kowców, w tym także pieczęci poszczególnych książąt i książeczek, w tym prace wydane w latach: 6, 7, 11 i 14.

Wszystkie katalogi i prace: 3, 7, 9, 11, 14, 23, 24 i 25 także będą stały pomocą przy opracowywaniu zbioru pieczęci.

MACZYMIA Dyrkocja
Archiwów Państwowych
w Warszawie

NR PDA-100- 2

Warszawa, dnia 22 maja 1961 r.

Zanęokuuu

Maczyna Dyrekocja Archiwów przesyła w załączeniu tekst Za-
szczenia NDAP Nr .9. oraz wytyczne w sprawie opracowania zbiorów
sfragistyki - wiedza o dawnej pieczęci - dyscyplina woho-
tuletnie tradycje. Poważny stosunkowo dorobek literatury naukowej
osiągnięcia nie mogą być jednak jaskoze dostateczną podstawą dla
sznego opracowania i naświetlenia oażooci zagadnień naszej sfragie-
szniczych postulatów organinaoyjno-naukowych stawianych przed
sfragistyką, ohoiasby tylko na odcinku systematycznej inwentaryza-
i materiału źródłowego. Pełna inwentaryzacja tego materiału, któ-
oraz w muzeach i archiwach, stanowi najważniejszą, fundamenta-
i etap i niezbędny warunek dalszego rozwoju badań sfragistycznych.
jęcie planową inwentaryzację materiału pieczętnego w możliwie sze-
okich ramach chronologicznych dostarczy informacji o zbiorach sfra-
istycznych bibliotek, muzeów i archiwów, stwarzając podstawę dla
pracowań analitycznych typu inwentaryzacyjno-opisowego, co pozwoli
ostępnie na przejście do pełnej syntezy naukowej.

Uważając słuszność i oolowość powyższego postulatn Maczyna
dyrekocja Archiwów Państwowych podejmuje akcję inwentaryzacji pieczę-
i w archiwach. Akcja obliczona jest na kilka najbliższych lat, a
bjęte nie zostają wszystkie archiwa państwowe p siadające w swoich
biorach akt staropolskich, tj. powstałych przed 1795 r., odciski

¹ Por. M. H a i s i g, Osiągnięcia i postulaty w zakresie
sfragistyki polskiej, Studia Źródłoznawcze. Commentationes, t.IV.
959, s.164.

pisemne, a także osobne kolekcje pisemności innych, tłoków piśm. W dalszych planach leży również podjęcie prac inwentaryzacyjnych nad wybranymi pisemnościami XIX i XX wieku. Przewiduje się również podjęcie asystentycznych prac nad kserokopiami i zachowanych odcisków.

Inwentaryzację pisemności w archiwach przeprowadzać należy na podstawie zapoznania się z podstawową literaturą przedmiotu i w szczególności o należonych wytycznych spełniających rolę instrukcji.

Prace inwentaryzacyjne koordynować będzie Pracownia Sfragistyczna przy Archiwum Głównym Akt Dawnych w Warszawie. Pracownia Sfragistyczna zamierza utworzyć centralny inwentarz pisemności znajdujących się we wszystkich archiwach państwowych. W związku z tym zachodzi potrzeba okresowego przesyłania przez archiwa pod adresem Pracowni Sfragistycznej kart inwentarzowych oraz fotografii pisemności wykonanych w toku opracowywania danego zbioru pisemności. Tryb postępowania w tym zakresie określają zalecenia szczegółowe wytycznych.

NACZELNY DYREKTOR

[Handwritten signature]
/H. Altman/

STAWIENSKI
Archiwa Centralne i wojewódzkie